

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Ἑλληνικῆς χώρας, ὅπερ ἀποσπασθὲν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἐν ἔτει 1831 ἀπέτελεσε τὸ νῦν καλούμενον Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, δὲν ὑπῆρξεν ἀπλοῦν δικαιοσύνης, φιλελευθερίας καὶ φιλανθρωπίας ἔργον· ἀλλ' ἡ βραδεῖα ἐκείνη καὶ ἀσθενὴς ἀναγέννησις ὠφέλησε μεγάλως τὰς τέχνας, τὰ γράμματα, οὐχ ἥττον δὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς Εὐρώπης. „Ἡ ἐν Ναβαρίνῳ νίκη“ ἔλεγε πρὸ μικροῦ ὁ Κύριος Κάρολος Βλάχκης ἐν τινι ἀξιολόγῳ ἄρθρῳ περὶ τῆς νεωτέρας τέχνης, „ἐλευθερώσασα τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀνοίξασα ἡμῖν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, αἵτινες ἀπὸ τῆς τῶν Τούρκων εἰσβολῆς, τουτέστιν ἀπὸ μέσου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἦσαν κεκλεισμένοι, ὑπῆρξε κάλλιστος θρίαμβος τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀξιωμακτονίας ἐκείνης ἡμέρας ἡδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν, νὰ θαυμάσωμεν, νὰ σπουδάσωμεν, νὰ ἐρευνήσωμεν, νὰ μετρήσωμεν, νὰ ἀνακαινίσωμεν τὰ ἀληθῆ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς“ (α).

Τοιαύτη τις ἐγένετο πρόοδος καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ 1821, οὐχ ἥττον ἐπαισθητὴ τῆς γενομένης κατ' ὅλα τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος.

(α) Ἴδε τὸν Γαλλικὸν Χρόνον (le Temps) τῆς 25ης Αὐγούστου 1867.

Οὐδέποτε ἐν τοῖς παρελθούσι χρόνοις ἡ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων σπουδὴ προήχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐν τοῖς τελευταίοις τριάκοντα ἔτεσιν. Ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία διεκρίθησαν εἰς τὴν μακρὰν καὶ πολύμοχθον ταύτην ἐργασίαν, κατ' ἣν εὐφυΐα καὶ πολυμάθεια διέλαμψαν ἐξ ἴσου. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ἣν ἔχομεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, οὐδέποτε ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐτιμήθησαν μᾶλλον ἢ κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους· ἀρκέσει δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου μόνον νὰ μνημονεύσωμεν τὰ μεγάλα ὀνόματα τῶν Boissonade, Hase, Egger, Brunet de Presle, Miller, Déhéque, Dübner, καὶ νὰ δακτυλοδεικτήσωμεν τὴν ἐν Ἀθήναις Γαλλικὴν Σχολὴν, ἥς μόνης τὰ ἔργα βιβλιοθήκην ὅλην ἀρχαιολογίας, ἱστορίας, καὶ φιλολογίας δυνατὸν ν' ἀποτελέσωσιν. Ἀποβλέψωμεν ἐν τούτοις μετὰ δικαίου θαυμασμοῦ καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ πρὸς τὴν ἀρτισύστατον Ἑταιρίαν ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων σπουδῆς ἐν Γαλλίᾳ, ἥς ἡ σύστασις ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὸν σεβάσμιον ἄνδρα, τὸν ἀληθῆ φιλόσοφον καὶ φιλέλληνα Κύριον Γουστάβον Δ' Ἐϊχθάλ, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι αὐτοῦ ζήλῳ ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὥς τινες ὑπέλαβον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, ἐπραγματεύσατο ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ περὶ χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς γλώσσης παγκοσμίου. Ὁ αὐτὸς Κύριος Δ' Ἐϊχθάλ καὶ ἕτερον ἔργον φιλελληνικὸν διεπράξατο, παραστήσας τῷ νῦν Ὑπουργῷ τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ, τῷ ἐξόχῳ ἀνδρὶ Βίκτωρι Δουρουῇ (Victor Duruy) τὴν ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης ὠφέλειαν, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως πλειοτέρων ἐδρῶν εἰς

διδασκαλίαν αὐτῆς. Ὁ Κύριος Duruy δὲν ἐβράδυνε νὰ συστήσῃ καὶ ἐν Μασσαλίᾳ ἔδραν τοιαύτην(α). καὶ εἰ μὴ ἀντικατέστησε μέχρι τοῦδε τὴν ἐν χρήσει κακόφωνον προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς διὰ τῆς ἡμετέρας, ἀπέδωκεν ὅμως δικαίαν τιμὴν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ὁμολογήσας ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐκθέσει αὐτοῦ, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ πρωτίστη τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ λαλουμένων γλωσσῶν(β).

(α) Γνωστὸν ὅτι τὴν ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν τῶν Παρισίων ἔδραν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς κατέχει ἐπαξίως ὁ πολυμαθὴς Καθηγητὴς K. Brunet de Presle.

(β) „Δὲν θέλομεν“ ἔλεγε πρὸς τινὰ λόγιον Ἕλληνα ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ὁ σοφὸς φιλέλλην Κύριος Δουρουῆ, „δὲν θέλομεν τὰ καταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν οὔτε οἱ Ῥῶσσοι οὔτε οἱ Αὐστριακοί. Σεῖς δὲ οἱ ἡμεδαποὶ δὲν ἀναδεικνύεσθε ἔτι δυστυχῶς ἱκανοὶ ν' ἀναπληρώσητε τοὺς Τούρκους.“ Εἰς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην τὰ εἰκότα, ἐν οἷς ἐπρώτευσεν τὸ ἐξῆς ἐπιχείρημα; „Πῶς νὰ πράξωμεν ἔργα μεγάλα, ὡς ἀπαιτεῖτε, ἐνῷ παρεμβάλλετε προσκόμματα παντοῦ; Πῶς νὰ ζυμώσωμεν ἄρτον ἱκανὸν δι' ἅπαντα τὸν Ἑλληνισμόν, ὅτε τὸν ἑλληνικὸν ἄλευρον τὸν κατακρατεῖ ἡ Τουρκία;“ Ὁ δὲ διάσημος ὑπουργὸς ἀνταπήντα: „Ἐκ τῶν μικρῶν πράξατε μεγάλα. Ἡ κυριαρχία τῆς Ἀνατολῆς ἀνήκει εἰς τὸν ἐμπορικώτερον καὶ ναυτικώτερον λαόν· ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πρᾶσακτ' ὀφείλει τὰ δύο ταῦτα προσόντα. . . Ἐμπρὸς λοιπὸν . . . κατακτήσατε τὴν Ἀνατολὴν διὰ τοῦ ἐμπορίου, τοῦ ναυτικοῦ, τῆς βιομηχανίας, καὶ ἀνεπαισθήτως θέλετε κηρυχθῆ κύριοι τῆς διαπληκτιζομένης ταύτης χώρας . . . Μήπως δὲν κατεκτήσατε ἤδη τὴν Αἴγυπτον; Ἀκούω ὅτι ὑπὲρ τοὺς εἰκοσακισχιλίους Ἕλληνες νέμονται τὴν Αἴγυπτον . . . ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκεῖνῃ, ὅτι πρωτεύει καὶ αὐτῆς τῆς Ἰταλικῆς . . . Ἐμπρὸς λοιπὸν . . . Ὁ Ἕλλην εἶναι ὁ νοημονέστερος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς . . . κατὰ τοῦτο μόνον εἶναι ἐπιλήψιμος, ὅτι ἡ νοημοσύνη του καὶ τάσις τις σοφιστικὴ τὸν παρασύρει εἰς λεπτότητας λίαν λυπηρὰς εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ κοινωνικὰς συναλλαγὰς του, κατὰ τοῦτο διαφέρων τοῦ κατοίκου τοῦ Βορρᾶ, τοσοῦτον εὐθέως εἰς ὅλας τὰς πράξεις του ὄντος. Σεῖς οἱ ἐξασκοῦντες ὅποιανδήποτε ἐπιβρόχην ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἴτε ὡς πολιτικοὶ, εἴτε ὡς πρῶχοι, εἴτε ὡς συγγραφεῖς ἢ δημοσιογράφοι, προσπαθήσατε νὰ διορθώσητε τὴν στρεβλὴν ταύτην τάσιν.

Τὸ περὶ σχηματισμοῦ καὶ κανονισμοῦ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ζήτημα μετὰ ζήλου πολλάκις ἐβασανίσθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων ὑπεβλήθη εἰς ἐκτενεστέρας ἐρεῦνας, εἰς ἃς φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ὁσημέραι βελτιουμένη καὶ καλλωπιζομένη γραπτὴ γλῶσσα τῶν ἡμετέρων λογίων. Τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον ἱκανὸν αὐτοῦ μέρος παρεχώρησεν εἰς τὰς ἀξιολόγους ταύτας ἐρεῦνας, ἐν αἷς διακρίνεται ἡ ἐν ἔτει 1863 (τόμ. Γ' τοῦ Ἡμερολογ.) δημοσιευθεῖσα διατριβὴ τοῦ Κυρίου Φιλίππου Ἰωάννου. Ἐν ᾧ δὲ γίνονται αἱ τοιαῦται περὶ γλώσσης ἔρευναι, ὁ δὲ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Κύριος Χριστόπουλος (ἐξέστω μοι νὰ μὴ τὸν ὀνομάσω Ἐξοχώτατον) συνιστᾷ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ προκατόχου Richelieu εἶδος τι Ἀκαδημίας Ἑλληνικῆς, ἡ γλῶσσα βασιμῆδὸν κανονίζεται καὶ καλλωπίζεται. Τίνι δὲ τρόπῳ γίνεται ὁ κανονισμὸς καὶ ὁ καλλωπισμὸς οὗτος, οὔτε καιρὸς οὔτε τόπος ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν. Τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον, ὡς προείπομεν, ἱκανῶς

„Παρ' ὑμῖν ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι θαυμαστός, ἐνῶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς θαυμάζεται ὁ ἥρως οὗτος ὡς ἐπιτήδειος κατεργάτης, μετ' οὗ οἱ τίμιοι ἄνθρωποι δὲν σχετίζονται.“

Ἄγνοῶ τί ἀπήντησε καὶ εἰς ταῦτα ὁ συμπολίτης ἡμῶν· ἀλλὰ ἦτον ἡ ἀπάντησις λίαν δυσχερής. Πρὶν καταπαύσω τὸν λόγον περὶ τοῦ Κυρίου Δουρουῆ θέλω σᾶς εἶπει, ὅτι προσεχῶς λίαν εὐτυχῶς θέλει εἰσαχθῇ κατ' ἅπαντα τὰ δημόσια Σχολεῖα τῆς Γαλλίας ἡ κατ' ἡμᾶς προφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐσχάτως δὲ ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ἐγκαθίδρυσε διδάσκαλον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Μασσαλίας, καὶ τοιοῦτον διώρισε προσωρινῶς τὸν γνωστὸν παρ' ἡμῖν K. Blancard. Ὁ K. Duruy εἶναι συγγραφεὺς καλλίστης διτόμου ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· τὴν εἰκόνα δὲ αὐτοῦ βλέπετε εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ 1867 τοῦ K. Μαρίνου Βρετοῦ. (Ἐξ Ἀλληλογραφίας τῶν Παρισίων 18/30 Ὀκτωβρίου 1866 δημοσιευθείσης ἐν τῷ Αἰῶνι Ἀθηνῶν τῶν 24 Νοεμβρίου 1866 Ἀρ. 2188.)

αλλοτε συνετέλεσεν εἰς τὸ ἐνωφελές τοῦτο ἔργον, δημοσιεῦσαν πρὸς αἰωνίαν διατήρησιν ὅλας τὰς ἐν τῷ μεταξὺ συγγραφείσας περὶ τούτου πραγματείας, αἵτινες δημοσιευθεῖσαι πρότερον, αἱ μὲν ἐν ἐφημερίσιν, αἱ δὲ ἐν ἰδίῳ τεύχεσιν, ἐκινδύνευον νὰ παραρρίφθωσιν ἄχρηστοι εἰς τὰς μελλούσας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας. Καὶ ἐν τῷ παρόντι δὲ τόμῳ δημοσιεύομεν ἀνεκδότους ἀξιολόγους τινὰς παρατηρήσεις τοῦ Κυρίου Α. Κατακουζηνοῦ, δυναμένας ἐπωφελῶς νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἐξάλειψιν πολλῶν ξενοφωνιῶν καὶ σολοικισμῶν, ἐκ κακῆς ἔξεως παρεισφρησάντων εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν, καὶ ἀναντιρρήτως ἐξαιρεπτέων. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὁ τόμος οὗτος τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς περιλαμβάνων τὸ ἐξαγόμενον τῆς μεγάλης ἀντιλογίας περὶ τῆς πρακτικῆς προόδου καὶ ἀναμορφώσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, κατ' ἃς ἔθετο περὶ τούτου ἀρχὰς ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος αὐτῆς ἀναμορφωτῆς, ὁ ἀοίδιμος Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Τοιοῦτον ἔχει σκοπὸν, καὶ ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἐπιτυχίας τοῦ Ἑθνικοῦ τούτου σκοποῦ, παραδίδοται καὶ ὁ παρὼν τόμος εἰς χεῖρας τῶν ἀναγνωστῶν ἐκείνων, οἵτινες δὲν περιορίζουσι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἡμερολογίου εἰς μόνην τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐν αὐτῷ εἰκόνων, ἀλλ' ἀναγινώσκουσι καὶ τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας διατριβάς, συντεταγμένας ὑπ' ἀνδρῶν λογίων, οὐ μόνον εἰς τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπανταχοῦ φιλολογικὸν κόσμον ἐγνωσμένων καὶ τιμωμένων. Ἀλλὰ φεῦ! πόσον ὀλιγάριθμοί εἰσιν οἱ τοιοῦτοι ἀναγνώσται! Ὁ παρὼν τόμος τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου παρουσιάζει ἐν τοῖς γράψασι τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας διατριβάς τὸν Φίλιππον Ἰωάννου, τὸν Νικολαΐδην Δεβαδέα, τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν, τὸν Κωνσταντῖνον Παπαρρήγόπουλον, τὸν Σοφοκλέα

Οἰκονόμον, τὸν Θεόδωρον Ὁρφανίδην, τὸν Ἰωάννην Βαλέτταν, ὅπερ ἐστὶ τοὺς πρωτίστους τῶν παρ' ἡμῖν συγγραφέων, ὧν τὸ γραφικὸν ὕφος ἐστίν, οὕτως εἰπεῖν, ἡ τελευταία λέξις, τὸ κύριον σημεῖον, εἰς ὃ προήχθη μέχρι νῦν ἡ καλουμένη νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν προσέθηκα τὸ ὄνομα τοῦ νέου καὶ ἀξιολόγου φίλου μου Κυρίου Ἀγγέλου Βλάχου, συγγραφέως λαμπρὰν ὑποδεικνύοντος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι εὐδοκίμησιν, ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε συνέγραψεν, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ σεβαστοῦ μοι φίλου Κυρίου Δημητρίου Πανταζῆ, οὔτινος ὁ κάλαμος ἀποστάζει χάριν καὶ Ἀττικισμὸν, ἀλλ' ὅστις μοίρα τινὶ κακῇ συγκαλύπτει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν θαυμαστὴν εὐφυΐαν ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ καιροὺς ἐξοχωτάτων, ὧν τὰς ἐκδόσεις καὶ τὰ ὑπομνήματα συντάσσει ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἡ διατριβὴ τῆς πολυτίμου Ἑλληνίδος Δώρα δ' Ἰστρία, συγγραφεῖσα Γαλλιστὶ ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου, μετεφράσθη ὑπὸ τινος τῶν ἡμετέρων λογίων, καὶ ἐπεθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου Γ. Γ. Παπαδοπούλου. Αἱ βιογραφίαι καὶ τὰ ποικίλα οὐδεμίαν ἔχουσι φιλολογικὴν ἀξίωσιν, καὶ ἐπικαλοῦμαι ὑπὲρ αὐτῶν τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀναγνώστου. Τὰ ποικίλα ταῦτα χρησιμεύουσιν εἰς ἀνάγνωσιν, ὅταν τις κατακλίνηται πρὸς ὕπνον· καὶ διὰ τοῦτο θεωρητέα ὡς τὰ συνήθως ἐπιγραφόμενα Διάφορα ἐν ταῖς ἐφημερίσιν(α).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ διηγήματος „αἱ Ἀναμνήσεις μου“

(α) Ὁ Κύριος Μ. Ρ., εἰς τῶν μᾶλλον πλουσίων καὶ μᾶλλον εὐφυῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐν Λονδίῳ, ἔλεγέ μοι πρό τινων ἐτῶν· „τὸ μόνον βιβλίον, ὅπερ φροντίζω πάντοτε ν' ἀγοράζω, εἶναι τὸ Ἡμερολόγιόν Σου· ἀναγινώσκω δὲ αὐτὸ, ὅταν ὑπάγω εἰς τὴν κλίνην, καὶ κοιμῶμαι πάντοτε μετὰ“ Οὕτω λοιπὸν διὰ δεκαπέντε φράγκων ἠγόραζεν ὁ καλὸς Ἕλλην ἔτους ὀλοκλήρου ὕπνον.

γράφων τὰς ὀλίγας ἐκείνας σελίδας, ἐποίει κατὰ τὸ κοινὸν λόγιον τῶν Γάλλων(α) „δύο κτύπους μὲ μίαν πέτραν“· τουτέστι προὔτίθετο νὰ ἐγκαινίσῃ τὴν σύνταξιν ἐθνικῶν μυθιστορημάτων τῶν κατ' ἡμᾶς, καὶ ἅμα νὰ προβάλῃ ὑπόδειγμα τῆς καταλλήλου πρὸς τὰ τοιαῦτα συγγράμματα γλώσσης· προσεπάθεισε νὰ συμβιβάσῃ, ὅσον δυνατόν, τὴν ὀρθολογίαν πρὸς τὴν φυσικὴν ἔκφρασιν. Ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος, ὅστις εἶναι δῆθεν ὁ διηγούμενος τοῦτο, ἐξεπαιδεύει ἐπιμελῶς· ὁμιλεῖ λοιπὸν γλῶσσαν εὐπαιδευτοῦ ἀνδρός, ὅταν ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς ὁμοίους αὐτῷ· ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης τροποποιεῖ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, εἴτε ἀποτεινόμενος πρὸς ἀνδρώπους κατωτέρας ἀνατροφῆς, εἴτε παρεισάγων αὐτοὺς ἐν τῷ διαλόγῳ. Παρ' ἡμῖν ἐλέχθη, καὶ παρ' ἡμῖν πρὸ πάντων ἐφαρμόζεται τὸ „ἀνδρὸς χαρακτήρ ἐκ λόγου γνωρίζεται“· εὐκόλως δύνασαι νὰ γνωρίσῃς, εἰς ποίαν ἀνήκει τάξις ὁ διαλεγόμενος, ἐκ τῆς γλώσσης, ἣν ὁμιλεῖ· καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τῶν ἀνδρώπων δυνατόν ἐκ τῆς γλώσσης νὰ διακριθῇ τοῦ ἀπαιδευτοῦ ὁ εὐπαίδευτος καὶ τοῦ χωρικοῦ ὁ κάτοικος τῆς πρωτευούσης· ἐν συντόμῳ, ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀναμνήσεων προέθετο νὰ εἰκονίσῃ τὴν ζῶσαν φύσιν, τὴν πραγματικότητα. Ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ; — περὶ τούτου εἰς τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην ἀπόκειται ἡ κρίσις. Ὁ ξένος ἀναγνώστης οὐδαμῶς δύναται ἐκ πρώτης ὀψεως νὰ ἐννόησῃ τὴν γλῶσσαν τῶν χωρικῶν· ἀλλ' ἐὰν ὑπομείνῃ τὸν κόπον τοῦ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν λέξιν, καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν φράσιν, εὐκόλως ἀναβιβάζει αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, πλὴν εἰ μὴ ἔτυχεν οὔσα Ἱταλικὴ λέξις, ἢ Τουρκικὴ, ξένον σῶμα περιβεβλημένον Ἑλληνικὰ ἐνδύματα· ἀλλ' ἡ τοιαύτη διάκρισις

(α) D'une pierre deux coups.

εἶναι εὐκολωτάτῃ εἰς ξένους Ἑλληνιστάς, ἱκανῶς γεγυμνασμένους πρὸς τοῦτο.

Ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἀναμνήσεων δὲν εἶναι ἀπλῇ ἐπινόησις, καὶ πεπλασμένη· ἀλλὰ πᾶν τὸ διήγημα, καὶ αὐταὶ αὐτοῦ αἱ λεπτομέρειαι, ὑπάρχει, οὕτως εἰπεῖν, ἀντίγραφον τῆς φύσεως· τὰ δὲ ἱστορούμενα συμβάντα εἰσὶν ἀληθῆ καὶ πραγματικά· ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει κατὰ τινὰ τρόπον συμβάντα εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀνήκοντα, συνδέσας αὐτὰ εἰς μίαν συνεχῆ σειράν.

Καὶ λοιπὸν ὁ Η΄ τόμος τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου, ὡς καὶ οἱ πρὸ τούτου ἐκδοθέντες, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰκονίζων μόνον τὸ ἐνεστῶς, εἰ μὴ κατὰ τὸ φιλολογικὸν αὐτοῦ μέρος, ὅπερ προκατεδείξαμεν, καὶ ὅπερ κατιστᾷ ἐπ' ἀναγκῆς ἢ προσοχῇ τῶν ἀλλογενῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Ἡ ἐπιγραφή, ἢ διακριτικὸς ὅρος „Ἡμερολόγιον“ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀφορμὴ πρὸς δημοσίευσιν συγγραμματος περιοδικοῦ, κατ' ἔτος ἐκδιδομένου. Τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον εἶναι καρφίον (ὡς εἶπεν ἐπικρίνον αὐτὸ ἐν τῶν ἐν Λονδίῳ ἐκδιδομένων περιοδικῶν συγγραμμάτων(α),

(α) Athenaeum 14 Νοεμβρίου 1863. Ἀρ. 1881. *National-Almanack for the Leap-Year 1864*— [Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον διὰ τὸ δίσεκτον ἔτος 1864]. Edited by Marinos P. Vrétos. (Paris, Lainé.)

There is certainly an inappropriateness in the title of this publication, for it is neither strictly national nor simply an almanack. Several chapters of the work are translations from the French, and the whole has been got up, printed and published at Paris, where the editor appears to be a resident. It cannot, therefore, have the same interest as if it were a genuine production of modern Greek literature. Nor is it so much an almanack as a compound of almanack, guide-book and literary annual. There is indeed a calendar, a chronological table, a list eclipses and holidays, with tables of money, weights and measures, and even a multiplication-table; but the bulk of the book

ἀφ' οὗ πολλά καὶ παντοῖα πράγματα εἶναι ἐξηρτημένα, ποίησις, ἱστορία, πολιτικὴ ἐμπόριον, στατιστικὴ κ. τ. λ. — Δὲν λησμονῶ, ὅτι ἐν τῷ προγράμματί μου ὑπεσχόμην νὰ δημοσιεύσω ἐν τῷ παρόντι τόμῳ μελέτην τινὰ ἐπὶ τῆς ἐν Παρισίοις γενομένης παγκοσμίου ἐκθέσεως· ἀλλ' ἔγραφον ἐκεῖνο τὸ πρόγραμμα ἐν Ἀθήναις, ὅπου τὰ πάντα φαίνονται εὐκόλα, καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ νὰ καταντήσῃ τις μέγας ἐκ μικροῦ, καὶ Ὑπουργὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς, ἔστω καὶ φύσει ἡλίθιος· ἀρκεῖ μόνον νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐκλεχθῇ βουλευτῆς, ἢ νὰ γράφῃ ὅπως δῆποτε. "Ὅτε ὁμῶς μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστροφὴν μου εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως μέγα παλάτιον, καὶ εἰσέδυν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ μεγάλου ἐκείνου ταμείου τῆς ἀνδρωπίνης εὐφυΐας, ὁμολογῶ ταπεινῶς, ὅτι εὖρον ἐμαυτὸν ἀνίκανον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν, ὃν πρότερον εἶχον· τῇ ἀληθείᾳ ἡσθάνσθην ἐμαυτὸν τόσῳ τεταπεινωμένον, ὅσῳ καὶ ὅτε ἀπέβλεψα πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐκθέσεως, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὰ ἔργα τῶν ὠραίων τεχνῶν(α). "Ἐπειτα

comprises a variety of literary matter, in prose and poetry, having no sort of connexion with an almanack. In fact, the almanack is simply a peg on which the great body of the work is hung. The whole is most profusely illustrated, the number of illustrations beeing nearly a third of the number of pages. κ. τ. λ.

(α) Ἡ ἀποτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης καὶ οὐχὶ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς παρ' ἡμῖν βιομηχανίας καὶ τῶν τεχνῶν. — Ὁ Κύριος Δρόσης, μαθητεύων ἐν Ῥώμῃ, ἔλαβεν ἐν τῇ Παγκοσμίῳ ἐκθέσει τὸ ἀργυροῦν βραβεῖον (médaille d'argent) καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἱκανοποίησε τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν ὥς πρὸς τὰς τέχνας. Οἱ ἀδελφοὶ Φιτάλαι δὲν ἀπέστειλαν τοὺς δύο ὠραίους ἀνδριάντας, οὓς ἐθαύμασα ἰδὼν ἐν τῷ ἐργοστασίῳ αὐτῶν. Ὁ Γεώργιος Μηνιάτης ἀπέσχεν ὁμοίως· τὰ δὲ ἔργα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀγαλματοποιίας ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν ὠραίων τεχνῶν εἰς τὰς Ἀθήνας συνετρίβησαν, ἀγαθῇ τύχῃ, κατ' ὁδόν!!!

δὲ ἰδὼν τὰς μέχρι τοῦδε δημοσιευθεῖσας περιγραφὰς τῆς ἐκδόσεως, τὰς πάσας ἀτελεῖς, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἀποτροπαίους, ἐπαρηγορήσῃ οὐκ ὀλίγον διὰ τὴν ἐμὴν ἀποτυχίαν. — Ἐπιθυμήσας νὰ δημοσιεύσω ἐν τῷ παρόντι τόμῳ συλλογὴν τινα καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν τελευταίων ἀνακαλύψεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν σπουδαίων ἐφευρέσεων τῆς βιομηχανίας, πρᾶγμα διδακτικὸν ἀληθῶς καὶ τερπνόν, ἀνέστηκα τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τινα εὐφύεστατον τῶν Καθηγητῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἱατρικῆς Σχολῆς, χορηγήσας αὐτῷ ὅσην ἡδυνήσῃ νὰ συλλέξω ὕλην περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου πράγματος· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἐψεύσθην τῶν ἐλπίδων, μάτην ἀναμείνας μέχρι τοῦδε τὴν ἀποστολὴν τῆς ποδητῆς ταύτης ἐκδόσεως· ἐλπίζωμεν, ὅτι τὸ ἐφεξῆς ἔτος θὰ κατορθώσωμεν τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς.

Ἐπεθύμουν ομοίως νὰ προσθέσω ἐν τῷ παρόντι ἔτει συνέχειαν τοῦ ἀπὸ τοῦ 1865 διακοπέντος ἄρθρου „Πολιτικὸς Βίος Ἑλλάδος“· ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησα νὰ πράξω τοῦτο, φοβηθεὶς μὴ ἐξεγείρω νέας ἀντεγκλήσεις, νέα παράπονα.

Τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ 1868 ὑπάρχει ἐλλιπὲς ὡς πρὸς τὴν στατιστικὴν, καίτοι κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη μακρὰς περιέλαβε πληροφορίας στατιστικάς· αἷτιον δὲ τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἶναι ἢ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐλλειψὶς πληροφοριῶν περὶ τῆς ἀξιολόγου ταύτης ἐπιστήμης· ὅθεν ἐπιφυλαττόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἐφεξῆς ἔτος ὅσον δυνατόν πλήρη στατιστικὴν τῆς Ἑλλάδος (α).

Ἄλλ' αἱ εἰκονογραφίαι, ἃς περιέχει ὁ παρὼν τόμος τοῦ

(α) Καθ' ἣν στιγμὴν τυποῦται τὸ παρὼν φύλλον λαμβάνομεν τὴν ἀξιολόγον στατιστικὴν διατριβὴν τοῦ Κ. Α. Μανσόλα δημοσιευθεῖσαν πρὸ ὀλίγου ἐν Ἀθήναις.

Ἐθνικοῦ Ἡμερολογίου εἰσὶν ἀναντιβρόχως τὸ μόνον ἀπεικόνισμα τῆς ἐνεστώσης θέσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Βασίλισσα ἡμῶν ΟΔΓΑ κατέχει, ὡς εἰκὸς, τὴν πρώτην ἐν τῷ ἡμετέρῳ εἰκονοστασίῳ θέσιν. Εἶναι ὠραία! Καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου, ἀποβλέπων πρὸς τὴν εἰκόνα ταύτην· ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἐννοεῖ εὐκόλως ἐκ τῆς εἰκόνης, ὅτι οὐ μόνον σώματος, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς, ἔχει ἡ Βασίλισσα ἡμῶν κάλλος θαυμασίον· ὦ! πόσον ἀναγκαῖον, πόσον σωτήριον εἶναι εἷς τε τοὺς Ἡγεμόνας αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τὸ ψυχικὸν τοῦτο κάλλος! — Μετὰ τὴν εἰκόνα τῆς Βασιλίσσης ἔπονται αἱ εἰκόνες τῶν μαρτύρων τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκονται παρεμβεβλημένοι αἱ τῶν ἡρώων τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1827· ἐφεξῆς εἰσιν οἱ ἀτρόμητοι κυβερνήται τῶν Ἑλληνικῶν ἀτμοκινήτων, ἅτινα τροφοδοτοῦσι τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, ὅμοια πρὸς μητέρα πτηνὴν, διηνεκῶς ἐπανερχομένην εἰς τὴν φωλεάν καὶ φέρουσαν ἐν τῷ στόματι τροφήν, ἵνα θρέψῃ τοὺς ἀπτῆνας αὐτῆς νεοσσούς, καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ πετάσωσιν ἔξω τῆς τεθλιμμένης καλιᾶς, καὶ νὰ πνεύσωσι τὸν καθαρὸν καὶ ζωογόνον ἀέρα τοῦ δάσους καὶ τῶν ὄρεων, νὰ κελαδήσωσιν ἐπὶ τῶν δένδρων, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ζήσωσιν ἐλεύθερα· ἔχουσι μετὰ τούτους κατάλληλον τὴν προσήκουσαν θέσιν οἱ ἐπίσημοι ὑπερασπισταί, ἔχοντες καὶ μὴ ἔχοντες ἐνδυμα γάμου, τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανῶν, διπλωμάται καὶ δημοσιογράφοι, ὁ στρατηγὸς Ἰγνατιέφ καὶ ὁ Κύριος Μόρρής, ὁ μὲν πρῶτος τῆς Ῥωσσίας, ὁ δὲ δεύτερος τῆς Ἀμερικῆς πρεσβευτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ ΚΚ. Σακκόπουλος, Δενδρινὸς καὶ Στίλμαν, πρόξενοι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἐν Χανίοις· λυποῦμαι, ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ προσ-

Θέσω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου Derché, ἀρχαίου προξένου τῆς Γαλλίας ἐν Χανίοις, περὶ οὗ ἡ κυανῇ βίβλος ἀρκούντως ἐμαρτύρησεν, ὅτι ὁ νομιζόμενος οὗτος πολέμιος ὑπῆρξεν ὅλως φίλος καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου, ὑπερασπιστὴς τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἤρμοζεν εἰς ἄνδρα πεφωτισμένον, καὶ μάλιστα Γάλλον. Ἐν ταῖς πολλαῖς τοῦ παρόντος τόμου εἰκόσι δύο μόναι ὑπάρχουσι Γάλλων, ἡ τοῦ μακαρίτου Κόμητος Μαρκέλλου καὶ ἡ τοῦ Σαίντ-Μάρκου Γираρδίνου. Ὁ περικλεὲς δημοσιογράφος εἰκονίζεται δεξιούμενος τὸν πρέσβυν τῆς Ἀμερικῆς ἐν μέσῳ τῶν κυριωτέρων θυμάτων τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου. Ἐστω ἡ εἰκὼν αὕτη ἀσθενὲς δεῖγμα σεβασμοῦ πρὸς τὴν τολμηρὰν ἐκείνην, σταθερὰν, ἀποφασιστικὴν καὶ ὄντως ἱπποτικὴν πίστιν, ἐκπλύνουσα τὸ ἐλαφρὸν ἁμάρτημα ἐφημεριδογράφου τινὸς ἐν Παρισίοις, ὃν κατὰ κακὴν τινα τύχην ὠνόμασα φίλον μου — ἀλλ' ὅστις εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἔψαλλεν τὸ ὡσαννὰ εἰς τε τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὸν Σουλτάνον! Ζήτημα παρασημοφορίας! ἀλλ' εἶναι τάχα δυνατόν νὰ κρεμασθῶσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὀβελοῦ ὁ Σωτὴρ καὶ ὁ Μετξιδιές; δυοῖν θάτερον, Κύριε, „ἢ Τοῦρκος, ἢ Ἑλληγν“. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι ὁ μόνος ἀμφιρρέπτης μεταξὺ τῶν ἐν Παρισίοις συναδέλφων μου, ὧν αἱ πολιτικαὶ πεποιθήσεις ἔχουσι τοιαύτην τινὰ ἐλαστικότητα.

Παρατηρῶ ὅτι κατήντησα ὀλίγον τολμηρός· ἀλλὰ πρὸς τί αἱ πρὸς τὴν Τουρκίαν περιστολαὶ καὶ περισκέψεις; Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἱκανῶς γινώσκει τοῦτο, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ μέσος ὅρος πρὸς τὴν Τουρκίαν. Τὸ κατ' ἐμὲ ἀπέφυγον πάντοτε πᾶσαν κατὰ τῆς Τουρκίας προσβολὴν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Ἡμερολογίῳ· ἀπέφυγον πρὸ πάντων νὰ γράψω τι περὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς καὶ περὶ Ἰσλαμισμού· καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα

Τοῦρκος οὐδέποτε σχεδὸν μετεχειρίσθη, ἀλλὰ πάντοτε περιφραστικῶς ὠνόμασα τοὺς δυνάστας τῆς πατρίδος μας, ὅσας εὐρέσθη εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ μνημονεύσω αὐτῶν. Καὶ ὅμως τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον ὑπέστη ἐν Τουρκίᾳ παντοίας καταδρομάς! καὶ κατ' ἃ μοι γράφει φίλος τις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς διέταξε ν' ἀπαγορευθῇ πανταχοῦ τῆς Τουρκίας ἡ διάδοσις τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου, καὶ ὅταν ἀκόμη οὐδεμίαν περιέχῃ προσβλητικὴν κατὰ τῆς Τουρκίας φράσιν, δοὺς ἐνταυτῷ τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς εὐκόλως γνωρίζομένου ἐκ τε τοῦ σχήματος, καὶ ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ἐπικοσμοῦντος αὐτὸ σταυροῦ. Μετὰ δυσκολίας δύναμαι νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, ἄνθρωπος μεγάλης περιωπῆς, ἄνθρωπος ἔξοχος, ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὸ ἄδικον τοῦτο μέτρον κατὰ τοῦ ἔργου μου· καὶ μᾶλλον νομίζω τοῦτο ἀποτέλεσμα ζήλου κατωτέρου τινὸς ὑπαλλήλου. Ἐὰν ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ πολιτικῇ συνέσει δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὴν Τουρκίαν, τὸ πάντῃ ἄδῳ ἔργον μου οὐδαμῶς δύναται νὰ κλονήσῃ τὸν θρόνον τῶν Σουλτάνων. Ὁ σταυρὸς εἶναι τὸ σύμβολον πολλῶν ἑκατομμυρίων ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου· τὸ δὲ ἐρυθροῦν χρῶμα, δι' οὗ περικαλύπτεται τὸ βιβλίον μου, καὶ ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ μόνον ἀναμιμνήσκει ἀπλῶς τὸ χρῶμα τῆς βαφῆς τῶν αὐγῶν τοῦ Πάσχα, δὲν εἶναι τάχα τὸ χρῶμα τῶν Ὁσμανλίδων; Ἄφες, Ἐξοχώτατε, τὸ βιβλίον μου ἐλεύθερον, καὶ πίστευσον, ὅτι ἡθελε συμπεριλάβει καὶ τὴν εἰκόνα σου, εἰάν δὲν ἐφοβούμην, μὴ ἐρεθίσω τὸ ὀξύχολον πολιτικῶν τινῶν μυωπούντων. Εἰμὶ βέβαιος ὅτι καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἡθελε παραδεχθῇ τὴν αἴτησίν μου ὡς δικαίαν, εἰάν ἐτόλμων νὰ

μιλήσω πρὸς τὴν Μεγαλειότητά του καὶ ἦν ἡμέραν συνήντησα αὐτῷ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκδόσει· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν ἠδυνήθην οὔτε τὸν χαριέστατον αὐτοῦ χαιρετισμὸν ν' ἀνταποδώσω. Δὲν πταίω κατὰ τοῦτο ἐγώ· τὸ σῶμά μου δὲν ὑπήκουε κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ εὗρίσκετο εἰς κατάστασιν παραλυσίας· οὔτε ἡ κεφαλὴ μου ἠδύνατο νὰ κ' ῥῃ πρὸς χαιρετισμὸν, οὔτε ἡ χεὶρ μου νὰ ὑψωθῇ πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς κεφαλῆς μου. Ἐφάνην ἀγροῖκος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀπώλεσα τὴν μόνην εὐκαιρίαν, καὶ ἦν ἠδυνάμην νὰ ὑποβάλω τὸ Ἡμερολόγιόν μου εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις βεβαίως δὲν ἤθελεν ἀπορρίψειν τὴν αἵτησίν μου. Οὐδεμίαν ἔχω περὶ τούτου ἀμφιβολίαν· ἀλλ' ὑπῆρξεν ἀδύνατον εἰς ἐμέ νὰ τὸ κατορθώσω! Honni soit qui mal y pense.

Ἄλλ' ὁ Ἐπίλογός μου, περιορισμένος ὢν ὑπὸ τοῦ τυπογράφου μου εἰς μόνας τέσσαρας σελίδας, ὑπερβαίνει ἤδη τὰς δώδεκα(α). Διὰ τοῦτο ἀνάγκη πᾶσα νὰ περατώσω αὐτὸν, καίτοι πολλὰ ὀφείλων εἰπεῖν, καὶ πρὸ πάντων ὀφείλων νὰ εὐχαριστήσω τοὺς μέχρι νῦν μετὰ προθυμίας καὶ καλοκαγαθίας συνδραμόντας εἰς ἑκδοσιν καὶ διάδοσιν τοῦ ἔργου μου, καὶ νὰ στιγματίσω ἐκείνους, οἵτινες ἀπρεπῶς κατεχράσθησαν τὴν ἐμπιστοσύνην μου, σφετερισάμενοι τὰ ἐμά· ἀλλ' ἐπιφυλάττωμαι πρὸς τοῦτο ἁρμοδιώτερον καιρὸν, ὅστις δὲν θὰ παραταθῇ πέρα τοῦ ἐπιόντος ἔτους, Θεοῦ εὐδοκοῦντος.

Ἐν Παρισίοις τῇ 1/13 Σεπτεμβρίου 1867.

Μαρίνος Παπαδόπουλος Βρετός.

(α) Συνιστῶ τὸ τυπογραφεῖον τοῦ ἐν Λειψίᾳ Κυρίου Brockhaus πρὸς πάντας τοὺς ἔχοντας νὰ τυπώσωσι βιβλία Ἑλληνικά. — Τοῦ παρόντος τόμου τὰ πρῶτα τέσσαρα φύλλα ἐστοιχειοθετήθησαν μὲν καὶ ἐστερεογραφήθησαν ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῶν ἐν Ἀθήναις υἱῶν Α. Κορομηλά, ἐτυπώθησαν δὲ μόνον ἐν τῷ τοῦ Κυρίου Brockhaus.